

ЖЕЉКО Ђ. БЈЕЛАЈАЦ*

Правни факултет
Нови Сад

UDC: 130.2:351.78

Оригиналан научни рад

Примљен: 06.10.2021

Одобен: 19.11.2021

Страна: 7–21

DOI: 10.51738/Kpolisa2021.18.2p.1.01

БЕЗБЕДНОСНА КУЛТУРА У ФУНКЦИЈИ КРЕИРАЊА КУЛТУРЕ МИРА

Сажетак: Актуелна криза проузрокована пандемијом *COVID-19* која је уништила многе животе и економије великог броја земаља широм света, показала је чини се више него икада, колико су потребе за сигурношћу постале све израженије. Људи услед неизвесности, страха од непознатог и перманентне забринутости због тога како ће криза утицати на њих, њихове ближње и уопште на њихову егзистенцију, покушавају да поврате предвидљивост, ред и контролу у својим животима. Наравно, то подразумева све аспекте „сигурности”: емоционалну сигурност, физичку сигурност, финансијску сигурност, делотворност закона и правде, слободу од страха, друштвену стабилност, сигурност имовине, здравље и благостање... Неспорно је да се људи одвајкада боре са осећањима несигурности, анксиозности и стреса, те се и у данашње време суочавају са бивствовањем у којем има мало реда и предвидљивости. Премда разумна бића, они још увек нису усвојили безбедносну културу као својеврсно умеће живљења, која је предуслов креирања култура мира и ненасиља што је кључно за људско постојање и просперитет.

Кључне речи: безбедност, мир, безбедносна култура, култура мира.

Увод

За већину људи данашњи свет је несигурно место. Пораст и разноликост организованог криминала, друштвени конфликти, тероризам, девастирање животне средине нису једине претње. Постоји пуно претњи на многим пољима. Дуготрајне кризе, природне катастрофе, епидемије, насилни сукоби, свеприсутно сиромаштво, економско назадовање и др., намећу потешкоће и поткопавају изгледе за мир, стабилност и одрживи развој. Узроци таквих криза су комплексни, а њихове последице укључују више облика људске несигурности. Када се прожимају, могу експоненцијално расти, преливајући се у све

---

* zdjbelajac@gmail.com

аспекте живота и рада људи, на националним и наднационалним нивоима, уништавајући читаве заједнице.

Многи аутори још увек покушавају да дефинишу људску безбедност покушавајући да дођу до једноставног и општеприхваћеног одређења, које би поставило апсолутне стандарде у том домену. Широко гледано, као што је наведено у резолуцији Генералне скупштине УН 66/290, „људска безбедност је приступ који помаже државама чланицама у идентификовању и решавању распрострањених и унакрсних изазова за опстанак, живот и достојанство њиховог народа”. Позива се на „свеобухватне, контекстуалне и превентивно оријентисане одговоре који јачају заштиту и оснаживање свих људи”.

Питање људске безбедности условљено је са питањем, шта су људске потребе? Филозофи људске потребе сагледавају као моћан извор објашњења људског понашања и друштвене интеракције. Људима је потребно неколико основних ствари да би преживели, укључујући и физичке и нефизичке елементе потребне за људски раст и развој, као и све оне ствари које људи урођено желе да постигну. Према реномираном психологу Абрахаму Маслоу (*Abraham Maslow* - амерички психолог био је практичар хуманистичке психологије, познат по својој теорији „самоактуализације”), ове основне ствари надилазе само храну, воду и склониште. За Маслоу, потребе су хијерархијске природе. Физиолошке потребе су: потреба за храном, водом, ваздухом, сном, сексом; потребе за сигурношћу: неугроженост живота, сталан посао, сигурност породице, здравља, имовине; потребе за припадношћу: пријатељство, породица, сексуална интимност; потреба за уважавањем: самопоштовање, успех, поштовање других, признања својих успеха; и потреба за самоостварењем: моралност, креативност, спонтаност, решавање проблема, мањак предрасуда, прихватање чињеница.

Бартон (*John Wear Burton*) и други теоретичари потреба који су Маслоуеве идеје усвојили у теорију сукоба, међутим, доживљавају људске потребе на другачији начин - као настајућу збирку основних ствари о људском развоју (Rothman 1997). Штавише, они тврде да потребе немају хијерархијски поредак. Уместо тога, потребе се траже истовремено на интензиван и неумољив начин (Burton 1990).

Листа неопходних људских потреба укључује (Rothman 1997):

- Сигурност/заштита - потреба за структуром, предвидивошћу, стабилношћу и ослобођењем од страха и анксиозности.
- Припадност/љубав - потреба да буду прихваћени од других и да имају јаке личне везе са својом породицом, пријатељима и групама идентитета.
- Самопоштовање - потреба да себе и друге препознате као снажне, компетентне и способне. Такође укључује потребу да се зна да неко има утицаја на њено окружење.
- Лично испуњење - потреба да се достигне свој потенцијал у свим областима живота.
- Идентитет - надилази психолошки „осећај себе”. Бартон и други теоретичари људских потреба дефинишу идентитет као осећај себе у

односу на спољни свет. – Идентитет постаје проблем када се нечији идентитет не признаје као легитиман, или када се сматра инфериорним или му други прете различитим идентификацијама.

- Културна сигурност - повезана је са идентитетом, потребом за признавањем свог језика, традиције, религије, културних вредности, идеја и концепата.
- Слобода - је услов без физичких, политичких или грађанских ограничења; имајући могућност избора у свим аспектима свог живота.
- Дистрибутивна правда - је потреба за праведном расподелом ресурса међу свим члановима заједнице.
- Учешће - је потреба да се може активно учествовати у цивилном друштву и утицати на њега.

Зашто је концепт људских потреба битан? Теоретичари „људских потреба” тврде да је један од примарних узрока дуготрајног или нерешивог сукоба непопустљива тежња људи да задовоље своје неиспуњене потребе на индивидуалном, групном и друштвеном нивоу.

На пример, израелско-палестински сукоб укључује неиспуњене потребе идентитета и сигурности. Небројени Палестинци сматрају да им се ускраћује легитимни идентитет, лично и на националној основи. Многи Израелци сматрају да немају индивидуалну сигурност због самоубилачких напада, на националној основи, јер њихову државу не признају многи њихови блиски суседи, а културно зато што антисемитизам расте у целом свету. Израелске и палестинске незадовољене потребе директно и дубоко утичу на сва друга питања повезана са овим сукобом. Сходно томе, ако се жели пронаћи решење, потребе палестинског идентитета и израелске безбедности морају бити решене и задовољене на свим нивоима (Northrup 1989). Из наведеног се запажа да је људска безбедност не само комплексан већ и флексибилан појам који се може прилагодити различитим контекстима и разним околностима живота савременог човека.

Како се многи важни аспекти људског развоја односе се и на њихову безбедност, концепција људске безбедности све више се усмерава и концентрише на безбедност појединаца, њихову заштиту и оснаживање. Ови модели узимају у обзир сложеност људског живота и упорну природу људских потреба. С тим у вези промишљено креирана и оснажена безбедносна култура требало би да постане не само начин размишљања, већ и образац умећа живљења. Индивидуа која увиђа њен значај за сопствену и колективну егзистенцију, истовремено гради механизме персоналне и колективне заштите. С друге стране, безбедносна култура која је „одсутна” и неинтегрисана у наше животне токове ће олакшати несигурности и напослетку довести до бројних безбедносних пропуста, инцидената или акцидената са трагичним исходима.

Надаље, безбедносна култура је најважнија потпора за креирање културе мира. Култура мира и ненасиља кључна је за људско постојање и просперитет. Она нуди идеје и решења о кључним изазовима са којима се наша планета суочава, попут: рата и насиља, сиромаштва, климатских промена и деградације

животне средине, контроле и ограничавања нуклеарног оружја, економске кризе, сузбијања организованог криминала и тероризма, маргинализације жена и отуђења младих, те бескрупулозног нагона за материјализмом коме је подређена емпатија. Култура мира се може практично постићи индивидуалном, колективном и институционалном трансформацијом, у сагласју са тежњом човечанства за миром, људском сигурношћу и срећом.

Безбедност као примарна људска потреба

Људска безбедност, иако је уопштено одређена као „слобода од страха и слобода од немаштине”, још увек није у довољној мери као појам „заокружена”. Она данас укључује много више од приступа који се односи на заштиту људи од насиља и криминала. Сигурност људи се може интерпретирати, нпр. и са аспекта економије, хране, животне средине, социјалне искључености или здравственог осигурања, итд.

Претње људској безбедности могу постојати на свим нивоима развоја. Неке се појављују полако и тихо, док се друге појављују изненада и драматично. Идеал и цивилизацијска вредност да људи имају „право да живе у слободи и достојанству, да уживају сва своја права и да у потпуности развију њихов људски потенцијал”, захтева свестран прилаз савременим претњама по људску безбедност, које попримају забрињавајуће размере. Сиромаштво, незапосленост, економска несигурност, недостатак квалитетне воде и хране, смртоносне инфективне болести, недостатак приступа основној здравственој заштити, деградација животне средине, природне катастрофе, насиље, криминал, тероризам, међуетничке, верске и друге тензије, политичка репресија, кршења људских права, итд., неке су од главних претњи по људску безбедност. Многе од ових претњи су повезане по систему „домино ефекта”, тако да једна претња „храни” и подстиче другу. То нас упућује да ова међузависност има важне импликације за креирање политике у овом домену, јер подразумева да човек одговоре на наведене претње не може тражити парцијално (Бјелајац 2017а). Наиме, људска безбедност подразумева свестране прилазе који одражавају потребу за кооперативним и мултисекторским одговорима. Људска безбедност је усмерена ка превенцији и поставља двоструки фокус који се односи на заштиту и оснаживање. Оснаживање је дефинисано као концепција која обезбеђује људима да генеришу отпорност у односу на „тешке ситуације” са којима се могу суочити. Оснаживање подразумева приступ *“bottom up”* (одоздо на горе), који има за циљ развијање способности код појединаца да доносе ваљане одлуке, да развију свој пуни потенцијал у проналажењу начина да осигурају безбедност за себе и друге.

Људска безбедност је релативно нова парадигма за приступ проблему безбедности. У поређењу са традиционалним концептима безбедности који почивају на територијалном интегритету и суверенитету државе, људска безбедност заснива се на томе да је безбедност сваког појединца есенцијална за стварање мирних и стабилних друштава. Ова безбедност појединца је вишес-

труко узрокована и зависи од међусобне повезаности већег броја различитих феномена. Основна намера иницијатива, односно покрета са темом људске безбедности је да штити појединце и групе од низа грубих и дубоких повреда које утичу на њихову способност да воде живот прихватљивог квалитета. Дакле, људска безбедност се фокусира на утврђивање и спречавање ризика који прете појединцима или групама како у физичком, материјалном тако и у психолошком смислу. Укратко, овај приступ покушава да осигура слободу од страха, слободу од немаштине и право на достојанствен живот (Babović et al 2015, 10). Људска безбедност, у најширем смислу, обухвата много више од одсуства насилних сукоба. Она обухвата људска права, добро управљање, могућност образовања и здравствене заштите и стварање услова да свака јединка има могућност и слободу избора приликом остваривања својих потенцијала. Сваки корак у овом смеру је, такође, и корак ка смањењу сиромаштва, постизању економског напретка и спречавању сукоба. Одсуство било ког облика ускраћености, одсуство страха и слобода будућих генерација да наследе здраво природно окружење међусобно су повезани и нераскидиви делови људске безбедности, а стога и националне безбедности (Balić 2014, 41). Људска безбедност значи заштиту фундаменталних слобода – слобода које су сама суштина живота. То значи заштиту људи од критичних (озбиљних) и продорних (широко распрострањених) претњи и ситуација. То подразумева коришћење процеса који почивају на људској снази и тежњама. То значи стварање таквих политичких, друштвених, еколошких, економских, војних и културних система који удружени дају градивне елементе за преживљавање, издржавање људи и достојанствен живот (Commission on Human Security 2003, 4). Људска безбедност је дете које није умрло, болест која се није проширила, посао који није угашен, етничка тензија која није прерасла у насиље, дисидент који није осуђен. Људска безбедност се не бави оружјем већ људским животом и достојанством (United Nations Development Program 1994, 23). Према Канти Бацпаиу (*Kanti Prasad Bajpai*): „Људска безбедност се односи на заштиту личне безбедности појединца и одсуство директних и индиректних претњи насиљем. Унапређење људског развоја и доброг владања и када је неопходно, колективна употреба санкција и силе су од централног значаја за руковођење људском безбедношћу. Државе, међународне организације, невладине организације и друге групе у цивилном друштву заједно су од виталног значаја за будућност људске безбедности” (Вајрај 2000). Када говоримо о појединачној (људској) безбедности, она подразумева „живот, здравље, статус, изобиље, слободу”. Поменути елементи су веома сложени, а многи од њих се не могу заменити ако се изгубе (Buzan 1991,36). Зато се може рећи да људска безбедност има два кључна аспекта. Први представља „сигурност од хроничних претњи као што су глад, болести и репресија, а други подразумева заштићеност од изненадних и болних поремећаја који ремете свакодневни живот – без обзира да ли настају код куће, на послу или у заједници” (United Nations Development Program 1994, 23). Генерално, концепција људске безбедности фокусира се на најшири опсег заштите људског живота од свих потенцијалних облика његовог радикалног угрожавања. Ова идеја претендује да сви друштвени актери реализују своје

друштвене улоге, на начин да приликом планирања својих активности воде рачуна да фундаменталне компоненте људске безбедности ни на који начин не буду угрожене.

Људска безбедност се на динамичан начин мора имплементирати у приоритете цивилизованог друштва. Наиме, сузбијањем свих претњи и ризика који би могли да угрозе човеков физички интегритет, достојанство, друштвени статус, витална права и слободе, обезбеђују се предуслови за потенцијал појединаца да остварују своје животне циљеве. Дакле, људска безбедност, уосталом као и све друго што се веже за појам безбедности, има кумулативан карактер и у интеракцији је са више различитих фактора и феномена. Примарно тежиште ове иницијативе је заговарање физичког, материјалног и психолошког благостања индивида и група, односно свих аспеката који утичу на капацитете да људи воде пристојне животе, достојне савременог човека. У датом контексту, често се разматрају три приступа људској безбедности: приступ заснован на људским правима, приступ заснован на сигурности људи и приступ заснован на одрживом људском развоју.

Безбедносна култура као механизам за остваривања и оснаживања људске безбедности

Многе животиње живе у заједницама, где постоји јасно уређена хијерархија, и правила која свака животиња у групи следи, укључујући и разумевање (које је нама људима у бити далеко и нејасно), ко се налази на ком „нивоу” у групи (ко је испод вас, ко је изнад вас) и шта је дозвољено да се ради. На пример, чопор је заједница вукова и њега предводи мужјак који је у борбама показао надмоћност. Многи претпостављају да се вукови у чопору међусобно боре око свега, а победник бива алфа мужјак – и неки би рекли онај који је на челу чопора. Међутим, то се може тумачити на различите начине, кроз потврдан и одречан одговор, односно у зависности од тога са које се стране такав однос посматра. Интересантно је запажање да свака животиња у чопору, има право на храну, склониште, сигурност и заштиту - докле год се придржава правила и прихвата начин њиховог спровођења. Наиме, вук на нижим нивоима ће брзо и ефикасно бити контролисан од стране других вукова, ако се „он или она” усуди да наруши дисциплину и изађе из предвиђеног колосека. Чак и најслабији вук у чопору има право на заштиту од спољних претњи и на очекивање да буде вољен и да се неко брине о њему. Код вукова хијерархија развија осећај припадности. Вукови ће остати заједно и по цену одређеног губитка личне слободе (Вјелајас 2017b, 439). Блиске моделе понашања можемо видети и у људском друштву. Бивствовање у друштву/ заједници састоји се између осталог од прихватања мноштва правила, којима се морамо повиновати, у супротном можемо бити изопштени из „колектива”. Заправо, норме/правила су део јединственог идентитета било ког друштвеног колектива. Поштовањем норми одређене групе, указује се поштовање самој групи.

Као што се запажа из приложеног, човек премда разумно биће може много научити од животиња, чак и кад је у питању организација заједнице. Како се нови вук/штене у чопору може научити да усвоји одређена правила понашања, свој статус, своје место у чопору, и бити свестан казне за насиље које чак и несвесно може испољити, тако се и дете у људској заједници мора од почетка подучавати да се мора придржавати одређених начела која карактеришу живот у њој, како би касније у одрастању и сазревању постао здрава, социјализована и друштвено корисна особа. Интересантно је ово поређење човека са вуком и људске заједнице са чопором вукова. Надређени вук/вукови своје „чланове” за испољену агресивност и непослушност кажњавају, све док се он/они „превртањем на леђа” не повинују и предају (Вјелажас 2017б, 440-441). Другим речима, они примају посебну поруку како би увидели да постоји неко у „ланцу командовања” који је изнад њих. И ако они хоће да егзистирају у таквој заједници морају да прихвате своју улогу и место у њој.

С аспекта безбедносне културе и квалитета живота можда нам је и најделотворније да схватимо основно поимање ауторитета, баш као у вучјем чопору. Под ауторитетом, се овде наравно не подразумева моћ једне или више особа, већ духовни, морални, правни, законски утицај или надмоћност, која ће каналисати комплексне обрасце понашања људских бића. Тим пре, у смислу дугорочне одрживости пословног и животног окружења, уопштено речено, безбедносна култура је све. Значај безбедносне културе је несагледив. Наиме, јака култура безбедности је и начин размишљања и начин рада (Вјелажас 2017б, 441). Безбедносна култура се са савременог гледишта, односи на начин на који се развијају одређене идеје о безбедносном поретку и структури, као и ономе што смо уочили да је опасност по наше животе или претња за наше вредности, а уједно је и наша најочигледнија одбрана од њих. Безбедносна култура учествује у обликовању онога што је драгоценост за нас. Регулише наше моралне, економске и политичке приоритете. Она такође поставља ограничења и могућности за декларисање шта је важно, вредно или није вредно, шта заслужује заштиту или не (Stanarević 2012, 254). Безбедносна култура се описује и као део опште културе који обухвата „скуп сазнања из области безбедности (основне вредности и тековине које су објекат напада и заштите, методе и облици, као и носиоци угрожавања) која чине појединце, средине и друштво способнијим да распознају методе, облике и радње угрожавања, као и носиоце тих делатности, без обзира где се и како испољавају” (Ђорђевић 1986, 23). Према Љубомиру Стајићу, безбедносна култура је: скуп усвојених ставова, знања, вештина и правила из области безбедности, испољених као понашање и процес, о потреби, начинима и средствима заштите личних, друштвених и међународних вредности од свих облика и носилаца угрожавања, без обзира на место или време њиховог испољавања (Стајић 2011, 59). Поједини аутори су расправљали о томе колико је безбедносна култура важна зато што „формира контекст у оквиру кога се развијају и одржавају безбедносни ставови појединца и промовишу се разна безбедносна понашања” (Mearns, Whitaker and Flin 2003). Дакле, шта је безбедносна култура? То је култура у којој појединци знају своја права и правила понашања. Па тако и препознају какво понашање

угрожава безбедност, при чему исказују спремност да едукују и опомену оне људе који из незнања, заборавности, или личне слабости, узимају учешћа у несигурном понашању. Ова превентивна свест постаје „култура”, када заједница као целина осуђује понашања која угрожавају безбедност као социјално и морално неприхватљива (Animal Liberation Front 2000). Такво поједностављено поимање безбедносне културе је од суштинске важности.

Као што бонтон представља скуп правила о пристојном понашању у друштву, то јест означава фино понашање и леп начин изражавања добро васпитаних и образованих људи, тако и безбедносна култура надасве мора бити ултимативни „облик бонтона”, у којем би се људи подучавали како да избегну непотребне неспоразуме и потенцијално опасне конфликте. Безбедносни проблеми никада не треба да буду изговор за осећај инфериорности особа које немају изграђену свест о друштвеној одговорности. Код оних који крше безбедносну културу својих заједница треба изградити и активирати механизме међузависности и колективитета, односно очекивања да сами разумеју значај и суштину безбедности, што мора бити изнад активистичке пристојности. Њима треба свакако омогућити да апсорбују на адекватан начин конструктивне критике, како не би друге доводили у опасност својим чињењем или нечињењем. Безбедносна култура се никако не сме посматрати као институционализована параноја, јер су таква становишта контрапродуктивна. Она је креирана да помогне превазилажењу потешкоћа у предвиђању људског понашања, „смањењем ризика унапред”. Добра безбедносна култура, пре свега, требала би да допринесе да се сви људи осећају опуштеније и самопозданије у свакодневним животним приликама.

Безбедносна култура - мировно образовање за креирање културе мира

Мир се може дефинисати као вредносни систем у контексту друштвеног пријатељства и хармоније у потискивању и одсуству непријатељства и насиља. У друштвеном поимању, мир се нарочито употребљава као термин за непостојање конфликта (попут рата) и подразумева слободу од страха од насиља између појединаца или група. Кроз историју се до мира обично долазило путем иницијатива за миротворство уз дипломатска посредовања, како би се путем мировних уговора и споразума успостављало ограничавања у понашању, што је често резултирало обезбеђивањем регионалног мира. На микро плану, у многи, приликама, говоримо о „психолошком или унутрашњем/душевном миру” (попут мирног размишљања и емоција), којег није једноставно дефинисати, али је важан као нужна претходница успостављања „мира у понашању”. Кроз безбедносну културу образовање ствара вредности које нас оснажују да промишљамо како се култура мира може практично постићи индивидуалном, колективном и институционалном трансформацијом. Те вредности наглашавају инхерентну снагу духовности, емпатије, праштања, уважавања различитости и **побољшање свих капацитета и повећање потенцијала**, који произлазе из искушења и невоља живота.

Наравно, како га многи људи сада схватају, мир подразумева много више од обичне државе без војног (укључујући терористичко) насиља и рата. Осим ових облика насиља, многи заговорници мира траже и друге димензија онога што називамо „видљивим” насиљем, укључујући (Burgowes 2019):

1. Директно насиље које превазилази војно насиље, попут „породичног насиља” (то јест, насиља над телом) у породичној кући и као резултат насилног злочина, као и „физичког насиља” (односно, ограничења кретања) (Galtung 1969).
2. Институционално насиље: друштвено подржано насиље, укључујући насиље од стране родитеља, наставника, полиције, правног и затворског система (Burgowes 2016), и које се сада манифестује у безброј других облика са појавом надзора државе која шпијунира и прикупља велики број података о појединцима како би изградила личне профиле за сваког - повезујући многе личне записе, укључујући оне који се односе на здравствена и финансијска питања са политичким активностима и обрасцима потрошње - кршећи свако основно разумевање или посвећеност људским правима у многим њиховим политичким, економским, друштвеним, културним и другим облицима .
3. Структурално насиље које је Мохандас Ганди (*Mohandas K. Gandhi*) првобитно идентификовао, износећи своје запажање да је „експлоатација насиља”, а професор Јохан Галтанг (*Johan Galtung*) (Galtung 1971) касније је елаборирао као насиље уграђено у структуре, попут капитализма и империјализма, које неким људима одузимају могућности да живе пуно и смислено, и манифестује се, на пример, као сиромаштво, бескућништво и економска експлоатација људи који живе у Африци, Азији и Централној/Јужној Америци.
4. Еколошко насиље: активности које се крећу од уништавања климе и прашума до убијања инсеката и дивљих животиња, што представља уништавање биосфере.

Осим ових облика „видљивог” насиља, професор Јохан Галтанг је такође идентификовао важност психолошког насиља - „лажи, испирања мозга, индоктринације различитих врста, претњи итд., које служе за смањење менталних потенцијала” (Galtung 1969) и сковао је термин „културно насиље” да опише „оне аспекте културе, симболичку сферу нашег постојања - на пример религију и идеологију, језик и уметност, емпиријску науку и формалну науку (логика, математика) - који се могу користити за оправдање или легитимисање директног или структурног насиља” (Galtung 1990). Надаље, осим ових категорија насиља, постоје и други облици, укључујући: доминантни „архаички патријархат” и расизам као специфичне манифестације насиља и две друге категорије насиља „невидљиво” насиље и „потпуно невидљиво” насиље - витално важне категорије насиља које одрасли људи наносе деци. Наравно, ове категорије се међусобно не искључују, али служе за илустрацију категорија насиља, скупа правећи јаз између (не)човечанства и културе мира.

Елиз Болдинг (*Elise Boulding*), оснивачица студија мира и сукоба, наводи: „Најједноставније речено, култура мира је култура која промовише миро-

љубиву разноликост. Таква култура укључује начине живота, обрасце веровања, вредности, понашање и пратеће институционалне аранжмане који промовишу међусобну бригу и благостање, као и једнакост која укључује уважавање различитости, управљање и праведну поделу ресурса. ... Овим се нуди узајамна сигурност човечанству у свој његовој различитости кроз дубоки осећај идентитета врста, као и сродство са живом земљом. Нема потребе за насиљем.” Последња реченица је заправо упечатљива парола којом се промовише опраштање и залагање за људска права, равноправност полова, добро управљање и владавина права.

Генерална скупштина Уједињених нација 1999. одобрила је Акциони програм за културу мира. Члан I даље то дефинише: Култура мира је скуп вредности, ставова, традиција и начина понашања и начина живота заснованих на:¹

- (а) Поштовање живота, окончање насиља и промоција и пракса ненасиља кроз образовање, дијалог и сарадњу;
- (б) Потпуно поштовање принципа суверенитета, територијалног интегритета и политичке независности држава и немешање у питања која су у суштини у надлежности сваке државе, у складу са Повешом Уједињених нација и међународним правом;
- (в) Пуно поштовање и промовисање свих људских права и основних слобода;
- (г) Опредељење за мирно решавање сукоба;
- (д) Настојања да се задовоље развојне и еколошке потребе садашњих и будућих генерација;
- (е) Поштовање и промовисање права на развој;
- (ж) Поштовање и промовисање једнаких права и могућности за жене и мушкарце;
- (з) Поштовање и промовисање права свакога на слободу изражавања, мишљења и информисања;
- (и) Поштовање принципа слободе, правде, демократије, толеранције, солидарности, сарадње, плурализма, културне разноликости, дијалога и разумевања на свим нивоима друштва и међу народима; а негује се у националном и међународном окружењу које погодује изградњи мира и све ово омогућава.

Исти документ захтевао је да програм акције укључи осам акционих области:

1. Неговање културе мира кроз образовање.
2. Промовисање одрживог економског и друштвеног развоја.
3. Промовисање поштовања свих људских права.
4. Обезбеђивање равноправности жена и мушкараца.

---

¹ Декларацију и акциони програм за културу мира усвојила је Генерална скупштина Уједињених нација 13.09.1999, као УН резолуцију А/53/243.

5. Подстицање демократског учешћа.
6. Унапређење разумевања, толеранције и солидарности.
7. Подржавање партиципативне комуникације и слободног протока информација и знања.
8. Промовисање међународног мира и безбедности.

Овај значајан документ наглашава кључну повезаност образовања за мир и креирања културе мира. Значај активног учешћа свих чланова друштва у промоцији културе мира наглашен је у делу Декларације (Члан 8.) који истиче да кључна улога у промоцији припада: родитељима, политичарима, новинарима, верским организацијама и групама, интелектуалцима, научним радницима, филозофима, креативцима, уметницима, здравственим и хуманитарним радницима, социјалним радницима, менаџерима на различитим позицијама, као и невладиним организацијама.

„Образовање за мир је иновативан, свеобухватан школски програм којим се креира ненасиљан и миран школски амбијент у циљу промовисања емоционалних, социјалних и интелектуалних потреба различитих чланова школске популације. Креирањем мирног школског амбијента које карактерише јединство у различитости, образовање за мир повезује ослобађајуће и исцељујуће карактеристике јединства у циљу испуњавања многобројних потреба различитих популација чији број расте у различитим културолошким окружењима. Нагласак на принципу мира заснива се на чињеници да су мир и образовање неодвојиви аспекти модерне цивилизације. Ниједна цивилизација није истински напредна без образовања и ниједан образовни систем није истински цивилизован уколико није утемељен на универзалним принципима мира (Education for Peace n.d)“ Образовање за мир је програм којим се осигурава мудрије спознавање друштвене реалности и стимулише солидарност у пројектима партнерске едукације на индивидуалном и колективном нивоу. У том правцу, логичан след подразумева корекцију и побољшања личних склоности и модела понашања кроз артикулисање учинка који се може/треба рефлектовати на друге и друштво у целини. Овај програм надаље афирмише културу „пробуђености“ којом се каналишу осећања одговорности за појединце, што наравно укључује и последице за њихове радње. До културе „пробуђености“ се пре свега долази усвајањем безбедносне културе, као умећа живљења. На тај начин се конструише стратешки одговор на насиље ради стварања светске културе мира.

Безбедносна култура је саставни део људске културе, и њене иницијалне постулате можемо пронаћи и у протозаједницама људи. Такође, безбедносна култура, или култура безбедног живота, саставни је део процеса васпитања и одгоја деце. Међутим, у једном тренутку, који коинцидира са почетком процеса формалног образовања, усвајање принципа безбедносне културе почиње да губи на значају, што за последицу има читаве генерације које немају довољно развијену свест о безбедности, што последично доводи до повећања безбедносних изазова, као и смањења могућности да се на те изазове адекватно одговори, најпре на индивидуалном, а затим и на вишим и комплекснијим нивоима.

То доводи до закључка да у погледу преношења знања и формирања свести о безбедности образовни систем не остварује своју функцију на најбољи начин (Бјелајац и Филиповић 2021). У основи савремени модели родитељства и образовања не успевају да у потпуности створе савесне, енергичне, одговорне и емоционално функционалне људе, који нису отуђени једни од других. Глобалном покрету за културу мира потребни су људи са развијеном емпатијом, јер само они могу стратешки планирати и одговорити на насиље. Они морају преузети улогу и постати практичари „личног” мира у интеракцији са другим људима што је предуслов за постизањем „великог” мира.

Дискусија

Културе мира као засебни ентитети недвосмислено постоје. Могу се идентификовати у заједницама које се придржавају верских учења о ненасиљу, и у релативно изолованим аутохтоним заједницама. Али оне нису уобичајене, те у довољној мери не могу остваривати битан утицај на глобално/цивилизованом друштво. Погрешно је тврдити да је мировна култура присутна искључиво у одсуству рата. Уместо тога, боље је рећи да је то покрет за континуирани процес ненасилног решавања проблема/сукоба и креирања институција које задовољавају потребе свих чланова заједнице. Свако друштво диктира и развија властите обрасце балансирања ових потреба. Образац може бити првенствено ненасилан, или је пак један од „повременог” насиља, које се комбинује са релативним периодима мира. Подразумева се да је култура мира у неким друштвима доминантна, док је у другим слабије изражена.

Садашњи степен цивилизацијског развоја, експлицитно наводи на међусобну зависност и одговорност у односима друштва и појединца. Наиме, друштво не може бити функционално и независно без појединца, већ постоји да би служило појединцима, а не обрнуто. Само на тај начин је изванредан здрав и делотворан обострани напредак. С друге стране, потпуно је прихватљиво становиште да се појединац формира од стране друштва кроз утицај институција као што су породица, школа и радно место. У датом контексту, увођење безбедносне културе у систем образовања Републике Србије, обавеза је друштва, од чега би наша заједница имала највише користи. Међутим, у реалном животу, један од круцијалних недостатака је неусклађеност наставних планова и програма са енергичним друштвеним токовима. Неразумевање потребе за препознавањем и модификовањем застарелих програма, доприноси изостанку унапређења свих области човековог живота и деловања. Флагрантан пример је одсуство мотивације за увођењем безбедносне културе у образовни систем, упркос друштвеној реалности која сугерише на неопходност једног таквог поступка (Бјелајац 2019). Подизање колективне свести о томе, да је разумевање, а потом изградња/унапређење безбедносне културе у друштву, пресудан фактор индивидуалног и колективног просперитета, вероватно ће довести до тога да појединци буду охрабрени и способни да остваре своје примарне циљеве и одрже висок ниво задовољења егзистенцијалних потреба. А основне

људске потребе, бивају увек обесмишљене без сигурности (Бјелајац 2021). Афирмисањем безбедности као једне од најважнијих људских потреба, истовремено би се развијала и позитивна енергија и самопоуздање појединаца, а самим тим би се оснаживао и патриотски дух према држави. На овај начин би се најједноставније и најпрактичније неговале вредности које заступа култура мира и ненасиља.

Закључак

Антрополози, социолози, психолози, филозофи и остали који проучавају човека са анатомског и физиолошког, психолошког и филозофског, историјског и социолошког гледишта, у бројним истраживањима доказали су да људи нису рационална створења. Открили су „когнитивне предрасуде”, показујући да људи систематски доносе одлуке које пркосе јасној логици. Ово су питања која Џастин Смит (*Justin E.H. Smith*) филозоф са Универзитета у Паризу, поставља у својој књизи *Ирационалност: историја тамне стране разума (Irrationality: A History of the Dark Side of Reason)*. Он пробија рупе у причи коју су људи у западном свету причали вековима: да смо некада били затамњени митом и празноверјем, али су онда стари Грци открили разум, а касније је и просветитељство учврстило рационалност као највећу вредност у људском животу. Он тврди да је ово ласкава, али лажна прича. Људи, каже он, тешко да су рационални, а заправо је ирационалност дефинисала велики део људског живота и историје. И поента није само академска. „Жеља да се наметне рационалност, да се људи или друштво учине рационалнијим”, пише он, „мутира ... у спектакуларне изливе ирационалности”.

Чувена Аристотелова изрека да смо разумне животиње је у новије време под озбиљним критикама стручне јавности. Многи, ако не и већина, изреку можда одбацују. Нонсенс је, да док смо заузети истраживањем постоји ли интелигентан живот на другим планетама, пропуштамо да утврдимо да ли интелигентан живот постоји на нашој планети и ако постоји да ли је на путу да доживи фијаско. Људи су у данашњем свету ускраћени да размишљају, планирају и делују стратешки, већ нагињању према ратничким друштвима. Друштва која не социјализују своју децу због агресивног понашања, чине ратове вероватнијим, а у зачараном кругу ратови социјализују људе за насиље и агресију. С тога да би човечанство преживело мора се креирати култура мира и ненасиља. Та визија мира, колико се год некима може учинити утопијском, може опстати и развијати се са свешћу да је то потреба, без чијег задовољења људи свакодневно умиру.

Литература

1. Бјелајац, Жељко и Александар М. Филиповић, 2021. „Инертност образовног система као инхибитор безбедносне културе у васпитању и образовању”,

- Култура полиса*, XVIII, посебно издање, 175-188,
<https://doi.org/10.51738/Kpolisa2021.18.1p.1.12>
2. Бјелајац, Жељко. 2017. „Људска безбедност сагледана кроз призму људских права и савремених претњи”, *Култура полиса*, XIV (33), 139-154. (Бјелајац 2017а)
  3. Бјелајац, Жељко. 2019. „Релевантност интродукције безбедносне културе у образовни систем Републике Србије”, *Култура полиса*, XVI (40), 231-244.
  4. Бјелајац, Жељко. 2021. „Безбедносна култура као фундаментална људска потреба”, *Култура полиса*, XVIII, посебно издање, 9-24,
<https://doi.org/10.51738/Kpolisa2021.18.1p.1.01>
  5. Animal Liberation Front. 2000. *Security Culture: a handbook for activists*. Animal Liberation Front, poslednji pristup 12.09.2021,
<http://www.animalliberationfront.com/ALFront/ELF/sechandbook.pdf>.
  6. Babović, Marija, Olivera Vuković i dr. 2015 *Ljudska bezbednost – dve studije slučaja u Srbiji*, Beograd: SeConS – Grupa za razvojnu inicijativu
  7. Bajpai, Kanti. 2000. “The Idea of a Human Security Audit”, *Joan B. Kroc Institute Report*, Vol. 19, 1–4.
  8. Balić, Osman (ur.). 2014. *Bezbednost Roma - Smernice i prakse za praćenje i izveštavanje o pojavama diskriminatorne prakse i bezbednosnih rizika*, Niš: YUROM Centar
  9. Buzan, Barry. 1991. *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, London: Harvester Wheatsheaf
  10. Bјelajac, Željko. 2017. *Bezbednosna kultura- Umeće življenja*, Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe. (Bјelajac 2017b)
  11. Burrowes, Robert J. 2016. “Punishment is Violent and Counterproductive”, *Feelings First*, poslednji pristup 14.09.2021,
<https://feelingsfirstblog.wordpress.com/punishment/>
  12. Burrowes, Robert J. 2019. „Creating a Culture of Peace - Ending violence, exploitation, ecological destruction and war”, *Wall Street International* 8. December 2019., <https://wsimag.com/economy-and-politics/59433-creating-a-culture-of-peace/>
  13. Burton, John. 1997. *Conflict Resolution and Prevention*, New York: St. Martins Press, 1990.
  14. Commission on Human Security. 2003. *Human Security Now*, New York: Commission on Human Security
  15. Đorđević, Obren. 1986. *Leksikon bezbednosti*, Beograd: Partizanska knjiga.
  16. *Education for Peace*. n.d, poslednji pristup 16.09.2021.
<http://www.educationforpeace.com/english/>
  17. Galtung, Johan. 1969. “Violence, Peace and Peace Research”, *Journal of Peace Research*, 6(3), 167-191
  18. Galtung, Johan. 1971. “A Structural Theory of Imperialism”, *Journal of Peace Research*, 8(2), 81-117.
  19. Galtung, Johan. 1990. “Cultural Violence”, *Journal of Peace Research*, 27(3). 291-305

20. Mearns, Kathryn, Sean M. Whitaker and Rhona Flin, 2003. „Safety climate, safety management practice and safety performance in offshore environments”, *Safety Science*, 41 (8), 641–680.
21. Northrup, Terrell A. 1989. “The Dynamic of Identity in Personal and Social Conflict”, in *Intractable Conflicts and their Transformation*, ed. Louis Kriesberg, Terrell A. Northrup and Stuart J. Thorson, Syracuse: Syracuse University Press, 55-82.
22. Rothman, Jay. 1997. *Resolving Identity-Based Conflict in Nations, Organizations, and Communities*, San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers.
23. Stajić, Ljubomir. 2011. *Osnovi sistema bezbednosti*, Novi Sad: Pravni fakultet u Novom Sadu
24. Stanarević, Svetlana. 2012. „Koncept bezbednosne kulture i pretpostavke njegovog razvoja”, doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu: Fakultet bezbednosti
25. United Nations Development Program. 1994. *Human Development Report*, Published for the United Nations Development Program, New York: Oxford University Press

SECURITY CULTURE IN THE FUNCTION OF CREATING A CULTURE OF PEACE

Summary: The current crisis caused by the Covid-19 pandemic, which has destroyed many lives and economies of many countries around the world, has shown, more than ever, how much the need for security has become more pronounced. Due to uncertainty, fear of the unknown and permanent concern about how the crisis will affect them, their loved ones and their existence in general, people are trying to regain predictability, order and control in their lives. Of course, this includes all aspects of “security”: emotional security, physical security, financial security, the effectiveness of law and justice, freedom from fear, social stability, security of property, health and well-being. stress, and even today they face a life in which there is little order and predictability. Although rational beings, they have not yet adopted a security culture as a kind of skill of living, which is a precondition for creating cultures of peace and non-violence, which is key to human existence and prosperity.

Key words: security, peace, security culture, peace culture

